УДК 349.225.6

Марченко І.В.
здобувач кафедри трудового та господарського права Харківського національного університету внутрішніх справ

Дисципліна праці як важливий принцип трудового права України

Анотація: В статті розглядаються основні ідеї та засади, що визначають загальну направленість, суть та зміст правил, за якими здійснюється порядок трудової діяльності та забезпечується виконання обов'язків суб'єктами трудових правовідносин.

Ключові слова: дисципліна праці, принципи права, трудова діяльність, трудові правовідносини, трудові функції.

Аннотация: В статье рассматриваются основные идеи, определяющие общую направленность, сущность и содержание правил, по которым определяется порядок трудовой деятельности и обеспечивается выполнение обязанностей субъектами трудовых правоотношений.

Ключевые слова: дисциплина труда, принципы права, трудовая деятельность, трудовые отношения, трудовые функции.

Summary: The article deals with the basic ideas that determine the general thrust of the essence and content of the rules that determined the order of work and performance of duties provided by the subjects of labor relations.

Key words: labor discipline, principles of law, work, labor relation, labor function.

В умовах реформування трудового законодавства на порядок денний виносяться питання, що пов'язані з правовим регулюванням дисципліни праці, як важливого юридичного атрибуту в правовому забезпеченні реалізації трудових відносин. Особливого значення набувають принципи формування змісту правових норм, які забезпечують порядок в процесі праці, тобто правові принципи дисципліни праці. Треба зазначити, що принципи права були об'єктом наукових досліджень не лише фахівців загальної теорії права: С.С. Алексєєва, В.О. Котюка, А.М. Колодія, В.В. Копєйчикова,

А.В. Малько, П.М. Рабіновича, О.Ф. Скакун, Г.Г. Шмельової, але і трудового права: М.Г. Александрова, К.М. Гусова, Р.І. Кондратьєва, Р.З. Лівшиця, А.Ю. Пашерстника, В.М. Толкунової, О.В. Смірнова та ін.

Метою даної статті є розкриття суті та змісту дисципліни праці, завдяки дотримання якої здійснюється порядок трудової діяльності та забезпечується виконання обов'язків суб'єктами трудових правовідносин.

В.О. Котюк зазначав, що в теорії права існують два терміни: "принципи права» і "правові принципи», які відрізняються один від одного, а також що правові принципи – це, перш за все, категорії суспільної свідомості, і вони далеко не завжди виражені в системі права [1, с. 30-33]. Автором єдиної вітчизняної монографії з проблематики принципів права України є А.М. Колодій, який вважає принципи права такими відправними ідеями його існування, що виражають найважливіші закономірності та підґрунтя даного типу держави і права, є однопорядковими із сутністю права і становлять його головні риси, відзначаються універсальністю, вищою імперативністю і загальнозначимістю, відповідають об'єктивній необхідності побудови і зміцнення певного суспільного ладу [2, с. 165].

Одна з перших спроб дати визначення принципів трудового права та дослідити їх юридичну природу належить М.Г. Александрову, який зазначав, що основні принципи права являють собою положення, які виражають загальну направленість і найбільш суттєві риси природи правового регулювання суспільних відносин [3, с. 17].

Виходячи з цього, дисципліну праці як соціально-правову категорію можна розглядати в чотирьох аспектах: як один із важливих принципів трудового права; як елемент трудових правовідносин; як інститут трудового права; як фактичну поведінку учасників трудового процесу.

Як один із важливих принципів правового регулювання трудових відносин, дисципліна праці відображає зміст чинного трудового законодавства в сфері встановлення порядку в процесі трудової діяльності, а також забезпечення виконання обов'язків суб'єктами цих відносин.

Розуміння принципів права як основних нормативних засад, що визначають його загальну направленість, основні особливості і найбільш суттєві риси правового регулювання, знайшло відобра-

ження у роботах вчених-трудовиків. Так, А.Ю. Пашерстнік зазначав, що принципи права – "це завжди ідеї, вже реалізовані в праві. Вони самі являють собою вид правових норм загального характеру» [4, с. 99]. Із таким твердженням не погоджуються В.М. Толкунова та К.М. Гусов. Згідно з їхньою точкою зору, не можна принципи права вважати ідеями, оскільки «правові ідеї – це категорія правосвідомості, яка може значно випереджати діюче право, і виникнути правові ідеї можуть задовго до їх реального втілення в нормах права. Правові ж принципи – це принципи власне діючого права» [5, с. 59].

"Принципи права є тільки ті ідеї, котрі втілились у правових нормах», – наголошують Р.З. Лівшиць і В.І. Нікітінський [6, с. 31-39]. З ними погоджується Е.А. Пушмін, зауважуючи, що правова ідея, яка не знайшла відображення в нормах чинного права, не може бути його принципом [7, с. 75–76]. Звертаючи увагу на об'єктивно зумовлений нормативно-регулятивний характер основних принципів права, О.В. Смірнов цілковито правильно відзначає: "Принципи права відрізняються від інших подібних суспільних категорій, зокрема, від принципів юридичної науки, правосвідомості, правотворчості, перш за все, тим, що, будучи необхідним атрибутом права, характеризують його якісні особливості саме як регулятора поведінки людей. Тому принципи права є ні чим іншим, як принципами нормативно-юридичного регулювання суспільних відносин» [8, с. 11].

Окремі вчені наголошують, що для того, щоб правові ідеї та тенденції, закріплені в конкретних правових нормах, вважались принципами саме трудового права, вони повинні відповідати певним вимогам [9, с. 83]. Таким чином, правові ідеї законодавства про дисципліну праці повинні бути спрямовані на регулювання трудових та тісно пов'язаних із ними відносин, а також відображати зміст направленості політики держави щодо зміцнення гарантій захисту трудових прав найманих працівників.

Беручи за основу визначення принципів права як нормативних засад права, що визначають загальну направленість, основні особливості і найбільш суттєві риси правового регулювання, сформулюємо поняття дисципліни як одного з принципів трудового права. Дисципліна праці як принцип трудового права – це закріплені у законодавстві України основні засади, положення, які визначають загальну направленість, суть, зміст та найважливіші правила, за

якими здійснюється трудова діяльність із точки зору забезпечення виконання обов'язків суб'єктами трудових правовідносин. Ці вихідні засади відображають погляди суспільства на те, якою має бути дисципліна праці, якими методами і засобами вона повинна забезпечуватися, які завдання має виконувати. Відповідно до цього, один з основних трудових обов'язків працівника полягає у виконанні роботи, обумовленої трудовим договором або контрактом. Зміст цього обов'язку включає необхідність не тільки виконання трудових функцій, але й дотримання технологічної дисципліни, забезпечення відповідності якості праці та її результатів встановленим вимогам, виконання встановлених норм праці, виконань розпоряджень осіб, що здійснюють керівництво процесом праці тощо.

Наступний трудовий обов'язок працівника полягає в дотриманні встановленого режиму роботи. Це означає, що робочий час повинен раціонально використовуватися в інтересах підтримання високої продуктивності праці. Крім того, працівник зобов'язаний вживати заходів до усунення причин, які перешкоджають нормальному трудовому процесу або ускладнюють його.

Дотримання правил охорони праці і техніки безпеки, виробничої санітарії, гігієни праці також є однією із складових дисципліни праці як принципу правового регулювання трудових відносин.

Трудова дисципліна виступає невід'ємною складовою частиною трудових правовідносин, оскільки останні є двостороннім добровільним юридичним зв'язком працівника з роботодавцем, відповідно до якого працівник бере на себе обов'язок за винагороду виконувати певну трудову функцію на даному підприємстві, в установі, організації з підпорядкуванням внутрішньому трудовому розпорядку, а роботодавець, у свою чергу, зобов'язується створювати належні умови праці та оплачувати її відповідно до законодавства, колективного і трудового договору [10, с. 106].

Під регулюючою дією трудового права між сторонами суспільно-трудових відносин встановлюються зв'язки у вигляді суб'єктивних прав і обов'язків, що кореспондуються ним. Ці права і обов'язки стосуються найважливіших сторін трудової діяльності працівників, а також організаційно-управлінської діяльності роботодавця. З цього приводу, досить слушним є твердження П.Д. Пилипенка, що трудова дисципліна має подвійний характер і передбачає взаємні зобов'язання сторін трудового договору: обов'язок роботодавця – створювати працівнику умови праці, необхідні для найбільш ефек-

тивного виконання трудової функції; обов'язок працівника – неухильно дотримуватися правил поведінки, встановлених законодавчими актами, локальними нормами та угодами сторін [11, с. 347–348].

Підсумовуючи вищезазначене, необхідно відзначити, що дисципліні праці, як і будь-якому принципу трудового права, притаманні певні ідеї та тенденції, які є характерними для даної галузі права в сучасних умовах розвитку держави та суспільства. Тому під час реформування трудового законодавства вони повинні знайти своє відображення в законах та інших нормативно-правових актах. Принципи права, що регулюють відносини у сфері трудового права, зумовлені як економічними, так і політичними факторами, а також іншими соціально-ідеологічними явищами – правом, правосвідомістю, мораллю, звичаями, менталітетом, притаманним даному суспільству, і т.п. Тобто до основної характеристики дисципліни праці як важливого принципу трудового права, поряд із нормативністю змісту, слід віднести і загальну цілеспрямованість його правового регулювання в нових умовах господарювання та подальшого розвитку ринкової економіки в нашій державі.

Література:

1. Котюк В.О. Теория права: Курс лекций. – К.: Вентури, 1996. – 208 с.
2. Колодій А.М. Принципи права України. – К.: Юрінком Інтер, 1998. – 196 с.
3. Александров Н.Г. Социалистические принципы советского права // Сов. гос. и право. – 1957. – № 11. – С.17– 21.
4. Пашерстник А.Е. О сфере действия и принципах советского трудового права // Сов. гос. и право. – 1957. – №10. – С.99.
5. Гусов К.Н., Толкунова В.Н. Трудовое право России: Учебник. – 3–е изд., перераб. и доп. – М., 2001
6. Лившиц Р.З., Никитинский В.И. Принципы советского трудового права // Сов. гос. и право. – 1974. – № 8. – С.31–39.
7. Пушмин Э.А. О понятии основных принципов современного общего международного права // СЕМП, 1978. – М., 1980. – С.75–76.
8. Смирнов О.В. О соотношении норм и принципов в советском праве //Сов. гос. и право. – 1977. – № 2. – С.11.
9. Трудове право: Підручник / За заг. ред. Н.М.Хуторян. – К.: А.С.К., 2004. – 608 с.
10. Трудовое право. Учебник /Кол. авт. Н.А. Бриллиантова, И.Я. Киселев, В.Г. Малов и др. – М.: Проспект, 1997. – 448 с.
11. Трудове право України: Академічний курс: Підруч. для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл. / За ред. П.Д. Пилипенка. – К.: Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2004. – 536 с.